

Η ΚΑΤΟΧΗ» ΚΑΙ ΤΟ «21»

(ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟΝ κ. ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟ)

Στά τελευταία «Παναθηναία» ο κ. Γρ. Ξενοπούλος ξαναφέρει το λόγο στο «21» του κ. Βώκου και πασχίζει ν' αποδείξει πόσο άδικήθηκε το έργο απ' την έλεεινή εκείνη παράστασή του. «Την έντύπωσή μου από το «21» έλαβα από το χειρόγραφον και τās δοκιμάς» γράφει ο κ. Ξ.

Δέ μπορεί κανείς ν' άρνηθῆ πώς από το έξωφρενικό παίξιμο τών ήθοποιών του «Πολυθέαματος» κι' από τῆ καραγκιοζίστικη σκηνή του οὔτε έργο

οὔτε και συγγραφείας μπορούσε νά βγῆ κερδισμένος. Είδα όμως το «21» δυό βράδια στη σειρά. Κι' αν το πρώτο βράδυ ήθοποιοί, σκηνή, και σκηνικά κατάρφερν νά γελοιοποιήσουν το δράμα μπρός στα μάτια μου, δηλαδή ανά με συνταυτίσουν με τους καινοτέρους θεατάς και νά με κάνουν άνικανο νά ξεχωρίσω από τὰ χάλια μιας παραστάσεως τὰ προτερήματα ενός έργου», το δεύτερο βράδι, τέτιο πράμα δέ μπορούσε νά γίνη αφού πήγαίνα προετοιμασμένος πιά όχι νά δω θέατρο μὰ ν' ακούσω σχετικά το έργο όπως θά τάκουγα π.χ. αν μου το διάβαζε κάποιος. Γιατί μια κ' ήξερα όλα τ' άσκημα που θά μου παρουσίαζε ή παράσταση είμουνα έτοιμος κι' όλόκληρη τήν προσοχή μου έβαζα όχι στον άξιοθρήνητο τρόπο που μιλούσαν ή κουνιόντουσαν τὰ πρόσωπα, μὰ στα λόγια τους μόνο και στην ψυχή τους, σ' ό,τι σέ τέχνη, σέ δράση, και σέ ποιήση φανέρωναν αυτά. Έτσι νομίζω πώς είμαι πάνω κάτω στην ίδια θέση με τον κ. Ξενοπούλο που διάβασε το χειρόγραφο.

*

Πάλι όμως έχω τήν άτυχία νά μη συμφωνώ και νάχω πάντα τήν ίδια ότι το χειρόγραφο δέ μπορεί νά δώση καμιά έντύπωση καλύτερη από μια παράσταση όσο κωμική κι' αν είναι. Γράφει ο κ. Ξενοπούλος «Αν ή Κατοχή είναι άπλουδ ένπεισόδιον τῆς έθνικῆς μας ιστορίας άνεπτυγμένον εἰς δράμα, το «21» είναι όλόκληρος ή Έθνική τραγωδία συνεπτυγμένη εἰς έν ρηκταστικόν ένπεισόδιον.» Η «Κατοχή» γέννησε το «21» και πολύ σωστά ο κ. Ξ. βρήκε σχέση μεταξύ τους. Υπάρχει όμως ο διαφορετικός τρόπος που καθένα απ' αυτό βγήκε από το κεφάλι του συγγραφείας. Στο πρώτο έργο, δηλαδή πριν ακόμα παρασταθῆ, ο κ. Βώκος δέν είχε άνκαλύψει το κρυμμένο δημοκοπικό ταλέντο του κ' είχε παραγνωρίσει φαίνεται το πνεῦμα του*. Γι' αυτό και ή «Κατοχή» του έχει στιγμές που δείχνει κάποια εκλεχτικότερη προσπάθεια. Έστερα όμως από το θρίαμβο άστραψε φῶς κ' έγνώρισε ο συγγραφείας τον έαυτό του. Πείστηκε φαίνεται πώς το πνεῦμα του τον έσπρωχνε πρὸς τὰ έργα τῆς ρουτίνας. Έτσι έγινε το «21».

*

Ο κ. Βώκος ονόμασε τήν «Κατοχή» έθνική τραγωδία. ο κ. Ξενοπούλος τήν κατεβάζει στο δράμα.

(*) Απόδειξη πώς στην αρχή ή «Κατοχή» είχε τίτλο «Ιστορική σκηνογραφία» και ύστερα έγινε ό,τι έγινε.

Σὰ δυσκολοταίριαστος μᾶς φαίνεται ὁ τίτλος δράμα σὲ μιὰ ἱστορικὴ, ἀνόητη ἂν θέλετε στὴν οὐσία της καὶ στὴν πνοή της, σκηνογραφία πού σχεδὸν καμιά δραματικὴ ἔννοια δὲν ἔχει, πού εἶν' ἀκόμα καὶ ψεύτικη κι' ὀχλοκρατικὴ στὴ θέση τῶν ἡρώων της. Προτιμοῦμε νὰ τὴ λέμε «Ἐθνικὴ τραγωδία» μιὰ πού ὁ τίτλος αὐτὸς ξέπεσε τόσο πολὺ. Ἄς μᾶς ἀφίσουν τουλάχιστο τὸν ὄρο «δράμα» ἵσως μᾶς χρειαστῆ κάποτε στὸ χραχτηρισμὸ ἔργων κάπως πιὸ σεμνῶν ἀπὸ μιὰ «Ἐθνικὴ τραγωδία».

*

«Ὀλόκληρος ἡ ἔθνικὴ τραγωδία (τί ζευτελισμὸς τὸ 21 Ἐθνικὴ τραγωδία!) συνεπτυγμένη εἰς ἓν φανταστικὸν ἐπεισόδιον», στὸ ἐπεισόδιο τῆς Μαντῶς τῆς δυστυχισμένης αὐτῆς κόρης πού πιάνει ὀλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ κ. Βῶκου κι' ὅπου σταθῆ κι' ὅπου βρεθῆ ἀρχίζει ν' ἀγορεύῃ σὰ ρήτορας ἀντιβουργαρικοῦ συλλαλητήριου, πού μᾶς γεμίζει μὲ παχειὰ λόγια μελώντας μᾶς ὅλο γιὰ πίστη, πατρίδα, λευτεριά, πού εἶναι ὅλο φλυαρία καὶ ξεφωνητὰ καὶ πουθενὰ δὲν εἶναι αἴσθημα, οὔτε ποίηση, οὔτε πνοή, οὔτε τίποτα ἀπ' ὅσα ζητάει νὰ βρῆ ὁ κ. Ξενόπουλος. Πού εἶναι ἡ ἡρώισσα τοῦ «21» — μιὰ πού ὁ συγγραφέας ἤθελε νὰ συβολίσῃ μ' αὐτὴ τὴ λευτεριά — πού νὰ θυμίζῃ τὴν πικραμένη κι' ἐντροπαλὴ κόρη τοῦ Σολωμοῦ ὅταν κάπιο στόμα τῆς εἶπε «έλα» καὶ ξεπήδησε ἔξω σεμνὴ κι' ὠραία στὴν ψυχὴ της μὰ ἄγρια κι' ἀποφασισμένη στὴ μορφή ἔτσι κατὰ πῶς φαντάστηκε τὴν ἀδερφή της «Δόξα» ὁ Γκίζης! Μόνον σὲ μιὰ τέτοια παρθένα μποροῦσε νὰ «συμπτήξῃ» τὸ ἔργον του ὁ κ. Βῶκος, δηλαδή σ' ἓνα τέτοιο ἰδανικὸ πλάσμα νὰ δώσῃ ὅλη τὴν πνοή τῆς ποίησης καὶ τῆς φρίκης τοῦ «21» καὶ ὅχι στὴ δασκαλοφέρουσα δεσποινίδα Μαντῶ πού ἔχει πάντα στὸ στόμα της τὰ κοινότερα λόγια τῶν κοινοτέρων πατριωτῶν καὶ πού μίσα στὸ πανίερο Δραγατσάνι μᾶς θυμίζει τοὺς γελοίους πατριώτες τῶν καφενείων. Τὸ ἐπεισόδιο τῆς Μαντῶς = μὲ ὀλόκληρον τὸ 21. Μὰ ποιὸ τέλος πάντων εἶναι τὸ ἐπεισόδιο αὐτό; Καλὰ καλὰ οὔτε καταλαβαίνει ὁ θεατῆς τί γυρεύει ἡ περίφημη κόρη ἀνάμεσα σ' ἄλλα πρόσωπα πού κι' αὐτὰ δὲ γυρεύουν τίποτα. Οἱ πέντε πράξεις τοῦ ἔργου τί εἶναι; Ἀρχίζει μ' ἓνα μάθημα ἱστορίας ἡ πρώτη κ' ἴσαμε ν' ἀρχίσῃ τελειώνει κι' ὅλας χωρὶς νὰ μᾶς πῆ τίποτα. Ἡ δευτέρα μᾶς παρουσιάζει τὴν ἡρώισσα μὲ κάμποσα κοινότατα λόγια στὸ στόμα γιὰ τὰς ἐλευθερίας. Ἡ

πριγκηπέσα Μουρούζη μαθαίνει τὸ θάνατο τοῦ ἀντρα της καὶ δὲ δείχνει καμιά συγκίνηση καὶ τὰ παιδάκια ξεφωνίζουν. Τὸ φινάλε μιὰ πυρκαγιά. Ἡ τρίτη χειρότερη ἀκόμα ἀπὸ τίς δυὸ ἄλλες, ἀφοῦ μπερδεύονται πρόσωπα καὶ λόγια χωρὶς νὰ καταλαβαίνῃ ὁ θεατῆς τί τρέχει. Καὶ τ' εἶναι ὅλη ἡ φασαρία; ἡ φυγὴ τῆς Πριγκηπέσας Μουρούζη. Κ' ἡ τέταρτη στὴ Μολδοβλαχία, στὸ στρατόπεδο τοῦ Ὑψηλάντη. Περίφημη ἡ σκηνὴ γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὴν πνοή τοῦ «21». Κι' ὅμως ὁ κ. Βῶκος δὲ μᾶς λείει τίποτα πάλι σ' αὐτὴ τὴν πράξιν ἐνῶ μποροῦσε πολλὰ νὰ πῆ καὶ μᾶς παρουσιάζει ἀπλούστατα μιὰ πανοραματικὴ εἰκόνα μάχης. Σπουδαῖο τὸ πρᾶμα! Ὁ καθένας μᾶς φανταζέται πῶς ἐπολέμησαν κι' ἐσκοτώθησαν οἱ ἱερολοχίτες, καὶ εἴταν περιττὸ ὁ κ. συγγραφέας νὰ μεταφέρῃ τὴν ἱερότατη σκηνὴ ἀπὸ τὸ θέατρο τῆς φαντασίας μᾶς στὸ φασουλίδικο σανίδι τοῦ «Πολυθεάματος». Ἡ τελευταία μποροῦσε νὰ εἴταν καὶ παρωδία ὅλου τοῦ ἔργου, ἂν ἄξιζε τὸν κόπο νὰ γίνῃ γιὰ τέτοιο ἐξάμβλωμα παρωδία. Ἐχουν ραντεβου ἡ Μαντῶ κ' ἡ Μουρούζαινα στὴν Ἀκρόπολη κι' ἐκεῖ τὰ λένε πιά.

*

Σκέφτηκε λοιπὸν καλὰ ὁ συγγραφέας καὶ μαζί του ὁ κ. Ξενόπουλος τί θὰ πῆ «σύμπτηξή» τοῦ «21» σ' ἓνα τόσο δὲ πρᾶματάκι ἀπὸ πέντε ἑφταμηνίτικες πράξεις, τὸ «21» πού μπορεῖ ὀλόκληρα ὁμηρικὰ ἔπη νὰ γεννήσῃ, ἀπ' ὅπου μποροῦν πλῆθος ἔργα νὰ βγοῦνε ἑκατομμύρια φορές καλύτερο τὸ καθένα ἀπ' ὀλόκληρο τὸ «21» του; Φαντάστηκαν ποτὲ τί ποιητῆς πρέπει νὰ εἶναι ἐκεῖνος πού σὲ τέτοιο γιγάντιο ἔργο θὰ καταπιαστῆ καὶ θὰ καταφέρῃ νὰ κλείσῃ μέσα σ' ἓνα δράμα ὀλόκληρη ἱστορία πού κάθε της σελίδα εἶναι κι' ἀπὸ μιὰ τραγωδία Αἰσχύλικη;

*

Μᾶς κατηγορεῖ ὁ κ. Ξενόπουλος ὅτι «εἴμεθα προσηλωμένοι τόσο γερωντικὰ εἰς μερικοὺς τύπους καὶ εἰς μερικὰ μοντέλα τέχνης ὥστε νὰ μὴν ἀνεχόμεθα ὅ,τι δὲν εἶναι σύμφωνον μὲ αὐτά». Ἡ τέχνη γιὰ μᾶς ὅπως καὶ γιὰ τὸν κ. Ξ. δὲν ἔχει οὔτε τύπους οὔτε μοντέλα. Σ' ὅ,τιδήποτε τύπο καὶ σ' ὅ,τιδήποτε μοντέλο ἓνα ἔργο μπορεῖ νὰ εἶναι μεγάλο. Αὔριο νέος ποιητῆς θὰ γεννηθῆ πού θὰ θελήσῃ νὰ γίνῃ ἐπαναστάτης στὴν Τέχνη καὶ περιφρονώντας

κάθε κανόνα θά γράψη σύμφωνα με τήν ὁρμή τῆς ψυχῆς του. Θά γράψη ὅπως θέλει. Ἰσα ἴσα αὐτὴ εἶναι ἡ Τέχνη· ἂν δὲν εἶταν ἔτσι τότε θάταν ἐπιστήμη κι' ἡ Τέχνη. Τύπους καὶ μοντέλα ποτὲ δὲ φανταστήκαμε στὴ φιλολογία. Τ' ἀντίθετο μάλιστα, ἰδέα μας εἶναι πὼς αὐτὰ στάθηκαν μιὰ μεγάλη ἀρρώστεια στὸ σύγχρονο θέατρο. Μήπως ἡ νεοκλασικὴ σχολὴ ποὺ πρῶτος ὁ κ. Βῶκος δημιούργησε δὲν ἀπαιτεῖ ὀρισμένο καλοῦπι, ὀρισμένο μοντέλο καὶ τύπο; Μοντέλο δὲν εἶναι ὁ Ὄθωνας ποὺ θά σπρώξῃ πλῆθος ἀπὸ συγγραφεῖς στὸ φτιαξιμο ἔργων πάντου στὸ «ἐγνωσμένης» πιά ἐπιτυχίας θέμα ἢ σ' ἄλλα ὅμοια τῆς νεώτερης ἱστορίας, πάντα ὅμως με τὸν ἴδιο ὀχλοκρατικὸ καὶ βάνουσο τρόπο τῆς «νεοκλασικῆς» σχολῆς ποὺ τόσο ἄρσει στὸν κ. Ξενόπουλο; Μοντέλο καὶ τύπος δὲν εἶτανε καὶ εἶναι ἀκόμα ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία ποὺ τόσες γέννησε κωμικὲς ἀποπειρὲς τραγωδιῶν; Ὁ κ. Βερναρδάκης, ἓνας δραματικὸς, δὲν εἶναι θῦμα τῶν μοντέλων αὐτῶν με τὴν ψύχωσή του καὶ με τὴν προσπάθειά του ν' ἀντιγράψῃ τ' ἀρχαῖο δράμα; Καὶ ποῖος ξέρει ἀκόμα πόσο θά βασανίσουν τὴ φτωχὴ μας φιλολογία τὰ καλοῦπια αὐτὰ ποὺ τώρα τελευταῖα ἀρχισαν νὰ φανερόνουνται καὶ σ' ἔργα νέων ὑπὸ μορφή νέας τέχνης. Καλοῦπι εἶναι κι' ὁ Φάουστ, κι' ἡ «Βουλιαγμένη καμπάνα» κι' ὅτι ἄλλο μεγάλο ἢ μικρὸ ζαφνιαίνει. Τύποι καὶ μοντέλα εἶναι ὅλα ὅσα σπρώχνουνε σὲ μίμηση ἀνθρώπους ποὺ προσπαθοῦνε κάτω ἀπὸ ἀλόκοτη καὶ ζαφνιαστικὴ μορφή νὰ κρύψουνε τὴν ἀδυναμία τους στὴ δημιουργικὴ φιλολογία καὶ τὴν ποιητικὴ τους στείρωση. Τὰ γράφω αὐτὰ γιὰ νὰ δειξῶ πόσο μοῦ εἶναι ἀντιπαθητικὸ κάθε εἶδος μοντέλου στὴ φιλολογία καὶ πὼς αἰσθάνομαι ἐλεύτερη τὴν Τέχνη ἀπὸ κάθε περιορισμὸ καὶ πέρα ἀπὸ κάθε ὄριο κι' ἀκόμα ἴσως γιὰτὶ προβλέπω ὅτι ἡ φιλολογία μας εἶναι μοιραῖο νὰ πέφτῃ ἀπὸ μοντέλο στὸ μοντέλο πολὺν καιρὸ πρὶν κατορθώσῃ νὰ δώσῃ στὰ ἔργα τῆς δικό της χαραχτῆρα. Φυσικὰ πρέπει νὰ ἐξαιρέσομε τοὺς λίγους ἐκλεχτοὺς συγγραφεῖς μας ποὺ στάθηκαν ἄξιοι τοῦ περιορισμοῦ τους.

*

Μοῦ φαίνεται πὼς ἀρκετὰ ἀπασχόλησα τοὺς ἀναγνώστες τοῦ «Νουμά» με τὸ ζήτημα τοῦ «21». Νομίζω ὅμως πὼς γιὰ τέτοια ζητήματα πρέπει πάντα πλατιὰ νὰ γίνεται λόγος γιὰ νὰ βγαίνῃ ἡ ἀλήθεια στὸ φῶς. Ὁ κ. Ξενόπουλος ὑποστήριξε

τὸ ἔργο κι' ὁ κ. Ξενόπουλος δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους ποὺ πρέπει νὰ μένουνε χωρὶς ἀπάντηση στὴ γνώμη τους. Ὅπωςδὴποτε ἡ ἀλήθεια κατὰ τὴν ἀντίληψή μου πάντα εἶναι με λίγα λόγια αὐτῆ:

Ἡ «Κατοχὴ» πέτυχε γιὰτὶ εἶχε μέσα τὸν Ὄθωνα τὸν πρῶτο Βασιλέα τῆς Ἑλλάδας καὶ γιὰτὶ ὁ Ρωμιὸς εἶναι πνεῦμα ἀντιδραστικὸ κι' ἔτρεξε νὰ δῆ καὶ ν' ἀκούσῃ γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ συγκρίνῃ καὶ κουτσομπολέψῃ κουτὰ καὶ παιδικὰ ὅπως πάντα. Ἡ «Κατοχὴ» εἶταν ἓνα φιλολογικὸ μεταλλεῖο ποὺ ἀνακάλυψε ὁ κ. Βῶκος, καθὼς ἡ «Ἐξωσις» μιὰ ἐκμετάλλεψη τοῦ μεταλλεῖου αὐτοῦ ποὺ τόσο γλήγορα ἐγκατέλειψε ὁ ἰδιοκτῆτης του. Τὸ «21» ὅμως ἂν καὶ ὁ συγγραφεὺς του φρόντισε ἴσως περσότερο κι' ἀπ' τὴν «Κατοχὴ» νὰ τὸ φτιαξῇ γιὰ τὸν πολὺ κόσμον ἔπεσε ἔξω γιὰτὶ δὲν ἔφριχνε τὸ πλῆθος σὲ σκέψεις καὶ δὲν τοῦ μιλοῦσε στὴ διψασμένη γιὰ πολιτικὲς κουρकुσουριὲς ψυχὴ του. Κακὴ ἐκλογή θέματος καὶ τίποτα περσότερο. Νὰ γιὰτὶ ἀπότυχε τὸ «21» ἔργο τοῦ κ. Βῶκου. Ἐπρεπε νάρεση στὸ λαὸ κι' ἔχι στους λίγους, μιὰ ποὺ γι' αὐτὸν εἶταν φτιαγμένο. Τώρα λοιπὸν ποὺ αὐτὸς δὲ τὸ βρῆκε καλὸ, πρέπει νὰ τὸ βροῦν οἱ ἄλλοι ἔξοχο; Δίπορτο θὰ τὸ κάνουμε; Τὸ ἔργο εἶταν μιὰ ἀποτυχία καὶ γιὰ τὰ δύο μέρη κι' ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ὅλα τὰ τέτοιου εἶδους ἔτσι νὰ πέφτουνε μ' ἀποτυχία κλασικὴ ἢ νεοκλασικὴ, ἂν προτιμᾷ ὁ κ. Ξενόπουλος.

Α. ΣΙΓΑΝΟΣ